

А. В. Плеханов, С. О. Каштелян

КОНФЛІКТ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Анотація: автор розглядає конфлікт, як завдання, яке повинно бути вирішене шляхом визначення причини конфлікту, а потім – застосуванням відповідної техніки вирішення конфліктних проблем.

Ключові слова: Державна прикордонна служба України, конфлікт, метод, проблема, аналіз.

Annotation: the author considers conflict as a task that must be solved by identifying the cause of the conflict and then applying the appropriate conflict resolution techniques.

Keywords: State Border Guard Service of Ukraine, conflict, method, problem, analysis.

Методами контролю конфліктної ситуації в тій чи іншій мірі може опанувати кожний. Вони допоможуть вирішити проблему практично будь-якого типу: внутрішній конфлікт чи з оточуючими людьми. Процес вирішення починається з розгляду конфліктів і їх визначення. Потім здійснюється розгляд причини конфліктів. Наприклад, деякі конфлікти викликані обставинами; деякі пов'язані з особливостями залучення в них людей; інші можуть бути обумовлені повторюваною формою чи поведінкою відносин, що може лягти в основу конфліктної ситуації. Після виявлення прихованих причин і джерел конфлікту наступним кроком є корекція проблеми шляхом минаючої реакції. Наприклад, якщо конфлікт викликаний недостатнім спілкуванням чи його відсутністю, очевидна реакція полягає в пошуку шляхів налагодження спілкування. Якщо конфлікт пов'язаний з розходженням у життєвих планах, реакція буде полягати в одному з компромісів, вироблених у результаті переговорів і пошуку рішень, при яких у виграші залишається кожен учасник конфлікту. Якщо ж перешкодою є власні страхи і нерішучість, то вирішення полягає у виробленні методів подолання цих перешкод на шляху. Для того, щоб конфлікт почав розвиватися, необхідний інцидент, тобто ситуація, коли одна з сторін починає діяти на шкоду іншій. Якщо протилежна сторона починає відповідати тим самим, конфлікт із потенційного перетворюється на актуальний (реальний). Далі конфлікт може розвиватися як конструктивний (стабілізуючий) чи деструктивний; прямий чи опосередкований.

Конфлікти – це явища дуже складні і часом важко керовані. У зв'язку з цим немає можливості сформулювати універсальну методику їхнього вирішення. У кожному окремому випадку вона визначається причинами виникнення розбіжностей і протиріч, напруженістю обстановки, психічним станом противних сторін, моральною обстановкою в колективі. Відзначене не виключає необхідності глибокого вивчення проблеми психологічних конфліктів, властивої діяльності особового складу Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ), тому що правильне вирішення конфліктних ситуацій сприяє поліпшенню всієї діяльності підрозділів правоохоронних органів, становленню фахової майстерності їхніх прикордонників. Конфліктні ситуації, що виникають у підрозділах ДПСУ, можна умовно розділити на:

а) внутрішні – між начальником і підлеглим, між прикордонниками – колегами;

б) зовнішні – між військовослужбовцем та працівником ДПСУ і громадянами, між особовим складом Державної прикордонної служби України і представниками влади, інших правоохоронних структур, представниками господарських і громадських організацій.

Конфліктні ситуації, що виникають у діяльності підрозділів можна розділити на дві групи: природні та штучні. Під час виконання службових обов'язків по охороні державного кордону України, суспільного порядку і боротьбі зі злочинністю виникають штучні конфлікти, оскільки особи, що вчинили правопорушення, у багатьох випадках протидіють військовослужбовцям або працівникам ДПСУ у встановленні істини, намагаються ухилитися від відповідальності або зменшити її, використовуючи для цього найрізноманітніші прийоми, у тому числі й психологічний вплив на особовий склад ДПСУ. До створення штучних

конфліктних ситуацій нерідко вдаються правопорушники (злочинці) в момент затримання. Вони провокують громадян призовами закликами на допомогу, симуляцією припадку і т. д. Громадяни заступаються за них, тим самим відволікаючи увагу прикордонників і даючи правопорушнику (злочинцю) можливість сховатися. Отже, для ліквідації конфліктів, створених правопорушником, важливо правильно вибрати час, місце і засіб затримання, а також враховувати особистість затриманого. Сама специфіка діяльності Державної прикордонної служби України визначає наявність різноманітних конфліктних ситуацій.

Причиною конфлікту можуть бути й обставини психологічного характеру. Так, підозрювана у вчиненні тяжкого злочину особа, відразу ж визначивши своє негативне відношення до оперативного співробітника, не може вже відмовитися від нього, наполягаючи на своїх показаннях навіть у тому випадку, коли вони знаходяться в явному протиріччі з іншими доказами. Владність повноважень, якими наділені військовослужбовці та працівники ДПСУ, необхідність застосування примусового заходу з метою ефективної боротьби у сфері протидії транскордонній (транснаціональній) злочинності, зокрема, контрабанді зброї, вибухових та радіоактивних речовин, інших засобів терору; наркотрафіку; економічній контрабанді; незаконній міграції; торгівлі людьми та іншим соціально небезпечним злочинам; специфічні ризики, що виявилися останнім часом, інші антагоністичні умови діяльності Державної прикордонної служби України є основними джерелами так званої «природної» конфліктної ситуації, що має місце в діяльності більшості прикордонників. Таким чином, уся діяльність підрозділів ДПСУ перманентно відбувається у конфліктах, що зобов'язує прикордонників добре розбиратися в сутності цих психічних і моральних явищ. Знання можливих причин виникнення сутичок, механізму розвитку і засобів попередження або ліквідації їх дозволить визначити найбільш оптимальну лінію поведінки на шляху досягнення наміченої цілі. Військовослужбовцям та працівникам Державної прикордонної служби України випадає брати участь у різноманітних за своїми характеристиками, конфліктних ситуаціях, основні з яких можна поділити у залежності від того, у якій сфері фахової діяльності прикордонників вони виникають.

Розрізняють конфлікти, пов'язані з:

- а) діями по припиненню \ розкриттю правопорушень (злочинів);
- б) процесом проведення попереджувальної роботи.

Конфліктні ситуації в діяльності по припиненню \ розкриттю правопорушень (злочинів) нерідко характеризуються великою емоційною напругою, значною часовою тривалістю, широким діапазоном можливих наслідків конфлікту, необхідністю суворого дотримання закону. Виходячи із зазначених характеристик ці ситуації, як правило, відрізняються від тих конфліктних ситуацій, що виникають при здійсненні профілактичних дій, що розгортаються протягом досить тривалого часу й у менш напруженій обстановці. Відмічені розходження виступають у ролі чинників, що роблять певний вплив на форму і процес взаємодії в конфлікті. Особливу увагу з метою запобігання конфліктним ситуаціям, Державна прикордонна служба України повинна приділяти зв'язкам із населенням. Такі зв'язки повинні здійснюватися через систематичні звіти прикордонників у трудових колективах за місцем роботи або місцем проживання, шляхом інформування населення про діяльність Державної прикордонної служби України за допомогою засобів масової інформації, шляхом підтримки ділових відносин з громадськими організаціями, органами влади і місцевого самоврядування.

Вивчення й аналіз публікацій, що мають відношення до Державної прикордонної служби України, є початковим етапом її взаємодії із засобами масової інформації. Нормою в роботі ДПСУ повинні стати регулярні зустрічі з представниками преси (пресконференції і брифінги), оскільки безпосереднє спілкування керівників органів Державної прикордонної служби України із великою кількістю журналістів підвищує рівень переконливості і дохідливості інформації, дозволяє уточнювати і доповнювати її в разі потреби, практично виключає можливість перекручування даних. Прес-конференції, як правило, проводяться з питань, що викликають широкий суспільний резонанс, тому їхня тематика повинна бути точно окреслена, а питання розподілені серед учасників, які представляють Державну прикордонну службу України.

Основними причинами конфліктних ситуацій у підрозділах ДПСУ є: похибки в організації служби, обумовлені специфікою діяльності ДПСУ, що полягає в її неритмічності,

високому ступені відповідальності, в постійному перевантаженні, непевності в компетенціях і функціональних обов'язках, витратах морального і матеріального стимулювання прикордонників; недосконалість керування, тобто невміння розставити людей відповідно до їхньої кваліфікації і психологічних особливостей, зайве адміністрування з боку керівництва; причини, пов'язані з міжособистісними відношеннями в колективі, між встигаючими і відстаючими прикордонниками, між молодими прикордонниками і прикордонниками старшого віку, психологічна несумісність людей, недостатня вихованість, слабка підготовленість прикордонника до виконання своїх функціональних обов'язків, психологічний і емоційний бар'єр між тими, хто спілкується. Як відомо, постійний дефіцит часу є специфічною рисою для діяльності Державної прикордонної служби України. Те, що в інших видах діяльності є властивим лише «аварійним ситуаціям», вважається звичайним у діяльності прикордонника. І при цьому необхідно, щоб його дії відповідали вимогам закону за будь-яких обставин. Для дисциплінованого, високоморального і професійно досвідченого прикордонника це – звичайна повсякденна діяльність, що потребує постійної внутрішньої готовності до кваліфікованого виконання поставлених перед ним завдань. Тому для такого прикордонника неприйнятні поспішність, квапливість, непрофесіоналізм і недобросовісність інших прикордонників, що призводять до неправильних рішень і дій, що породжують серйозні помилки, які в свою чергу спричиняють порушення законності і тактичних прийомів, але цілком виправдані в колективі зі сформованими негативними традиціями. Звідси і виникає внутрішній конфлікт, що полягає, як правило, у протиріччі між особистими інтересами і запитами, коли в умовах безкарності конкретних носіїв визначених негативних соціально-психологічних явищ, дисциплінований прикордонник змушений діяти відповідно до встановлених правил, несучи моральні і психологічні втрати. Прикордонник, що характеризується високою суспільною активністю, розвинутими соціально-позитивними інтересами, такий конфлікт переживає особливо гостро, а це спричиняє зниження рівня службової діяльності, негативно впливає на становлення його фахової майстерності.

Причиною конфліктних ситуацій можуть бути також похибки, що полягають у нечіткому уявленні прикордонниками своїх функціональних обов'язків. Нерідко занадто великий перелік обов'язків, необхідність якнайшвидшого вирішення найрізноманітніших завдань, що стоять перед підрозділом, сприяють сутичці різноманітних точок зору керівника, а також прикордонників при виконанні їхніх обов'язків і служать причиною виникнення конфлікту. У деяких випадках причина виникнення конфлікту (нетактовне зауваження, образливий відгук про роботу з боку керівника або підлеглого) залишається непоміченою однією з сторін. Не завжди, звичайно, можна порозумітися з людиною, чії манери або поведінка дратують, але вплинути на нього непрямим способом усе ж можливо. Конфлікт може виникнути й у зв'язку з психологічним бар'єром, що виник між тими, що спілкуються. Поняття психологічного бар'єру вживається для позначення тих складнощів у спілкуванні людей, що пов'язані з особливостями їхньої психологічної структури, психологічного настрою, які консервують схований потенціал їхньої активності. Така ситуація створює сприятливі умови для виникнення психологічного емоційного бар'єру. На відміну від психологічних конфліктів, викликаних психологічним бар'єром, вони проходять, як правило, дуже швидко. У діяльності окремих підрозділів бувають конфліктні ситуації, що різко дезорганізують систему і перешкоджають керуванню. Це так звана психологічна несумісність, що є тривалим станом і виражається в тому, що окремі прикордонники відчувають один до одного нічим, здавалося б, непоояснену антипатію і ворожість. Причиною психологічної несумісності можуть бути індивідуально-психологічні властивості, особливості того або іншого прикордонника: нездатність у критичних ситуаціях зрозуміти один одного, «асинхронність» психомоторних реакцій, розходження в увазі, мисленні, вроджені і набуті властивості особистості, що перешкоджають спільній діяльності. У зв'язку з цим відповідність змісту діяльності прикордонника, його кваліфікації й індивідуально-психологічних особливостей має винятково важливе значення при запобіганні конфліктних ситуацій, що виникли в діяльності прикордонників. І, нарешті, за соціальними результатами конфлікти можуть бути позитивно і негативно спрямованими. Позитивно спрямований конфлікт являє собою сутичку головних думок у рамках співробітництва, об'єднаних загальною метою. До негативно спрямованих конфліктів, відповідно, варто віднести такі ситуації протиборства, що не переслідують соціально корисних цілей.

Список використаної літератури:

1. Нагаєв В.М. Конфліктологія: курс лекцій (модульний варіант) : Навчальний посібник.- К.: Центр навчальної дисципліни, 2004.- 198 с.
2. Конфліктологія : навч. посіб. / Л. М. Герасіна, М. П. Требін, В. Д. Воднік та ін. — Х. : Право, 2012. — 128 с.

Плеханов Андрій Вікторович – к. психол. наук, доцент, старший викладач кафедри тактико-спеціальних дисциплін, email: plehanov.andrey69@gmail.com, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6840-5061>

Каштелян Сергій Олександрович – к.в.н, доцент, доцент кафедри прикордонної служби, email: sergijkastelan@gmail.com, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8806-1232>

Ple Khanov Andrii Viktorovich – PhD in Psychology, docent, senior lecturer at the Department of Tactical and Specialized Disciplines, email: plehanov.andrey69@gmail.com, Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine, Khmelnytskyi, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6840-5061>

Kashtelian Serhii Oleksandrovych – PhD in Military Science, docent, associate professor of the Department of Border Services, email: sergijkastelan@gmail.com, Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine, Khmelnytskyi, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8806-1232>